

Processrättsliga frågor

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet 57 motionsyrkanden som väcktes under de allmänna motionstiderna 2011 och 2012 och som huvudsakligen handlar om frågor som ligger inom ramen för processrätten. De behandlade motionerna rör bl.a. frågor om användningen av hemliga tvångsmedel, effektiviteten i domstolarna, vittnesstöd och nämndemännens villkor. Av yrkandena behandlas 20 förenklat eftersom samma eller i huvudsak samma frågor har behandlats av riksdagen tidigare under valperioden.

Utskottet avstyrker samtliga motioner, främst med hänvisning till pågående utredningar och beredningsarbeten.

I betänkandet finns nio reservationer (S, MP, SD, V) och ett särskilt yttrande (S, MP, SD, V).

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	6
Ärendet och dess beredning	6
Utskottets överväganden	7
Hemliga tvångsmedel	7
Övriga frågor om förundersökningen	11
Effektiviseringsåtgärder i domstolarna	14
Rättegångskostnad i försäkningstvister	19
Öppnare domstolar	20
Vittnen	22
Nämndemän	27
Rättshjälp	31
Tillsynen över advokater	33
Reservationer	36
1. Telefonavlyssning vid vapenbrott, punkt 1 (S, SD)	36
2. Hemliga tvångsmedel vid organiserad brottslighet, punkt 2 (SD)	36
3. Straffreduktion för medverkan i förundersökningen, punkt 3 (S)	37
4. Kronvitnesssystem, punkt 4 (SD)	38
5. Beslag och förverkande, punkt 5 (SD)	39
6. Effektivisering av domstolarnas arbete, punkt 7 (S)	39
7. Vittnesstöd i skolan, punkt 11 (S, V)	40
8. Nämndemän, punkt 13 (MP)	41
9. Rättshjälp, punkt 14 (S, V)	42
Särskilt yttrande	43
Särskilt yttrande (S, MP, SD, V)	43
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	44
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2011	44
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2012	47
<i>Bilaga 2</i>	
Motionsyrkanden som avstyrks av utskottet i förslagspunkt 16	50

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Telefonavlyssning vid vapenbrott

Riksdagen avslår motion

2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 18.

Reservation 1 (S, SD)

2. Hemliga tvångsmedel vid organiserad brottslighet

Riksdagen avslår motionerna

2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 2 och

2012/13:Ju289 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD).

Reservation 2 (SD)

3. Straffreduktion för medverkan i förundersökningen

Riksdagen avslår motionerna

2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 38 och

2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 25.

Reservation 3 (S)

4. Kronvittnessystem

Riksdagen avslår motion

2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 10.

Reservation 4 (SD)

5. Beslag och förverkande

Riksdagen avslår motion

2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkandena 8 och 9.

Reservation 5 (SD)

6. Handläggningen av ekobrott

Riksdagen avslår motion

2012/13:Ju389 av Edward Riedl (M).

7. Effektivisering av domstolarnas arbete

Riksdagen avslår motionerna

2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 40–42 och

2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 56.

Reservation 6 (S)

8. När den tilltalade uteblir från huvudförhandlingen

Riksdagen avslår motion

2011/12:Ju215 av Kerstin Nilsson (S) yrkandena 1 och 2.

9. Ansvar för viss rättegångskostnad

Riksdagen avslår motion
2012/13:Ju251 av Pyry Niemi (S).

10. Öppnare domstolar

Riksdagen avslår motion
2012/13:Ju232 av Lars-Arne Staxäng (M).

11. Vittnesstöd i skolan

Riksdagen avslår motion
2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 21.
Reservation 7 (S, V)

12. Skydd för vittnens personuppgifter

Riksdagen avslår motion
2012/13:Ju276 av Metin Ataseven (M).

13. Nämndemän

Riksdagen avslår motionerna
2011/12:Ju213 av Tomas Eneroth (S),
2011/12:Ju226 av Kurt Kvarnström och Carin Runeson (båda S),
2011/12:Ju278 av Stefan Caplan (M),
2011/12:Ju312 av Maria Abrahamsson (M),
2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 52 och 53,
2011/12:Ju377 av Christer Engelhardt m.fl. (S),
2011/12:Ju414 av Ulf Holm m.fl. (MP),
2012/13:Ju253 av Tomas Eneroth m.fl. (S),
2012/13:Ju317 av Maria Abrahamsson (M),
2012/13:Ju351 av Johnny Skalin (SD),
2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 53 och 54
samt
2012/13:Ju377 av Christer Engelhardt m.fl. (S).
Reservation 8 (MP)

14. Rättshjälp

Riksdagen avslår motionerna
2011/12:Ju228 av Kurt Kvarnström och Roza Güclü Hedin (båda S),
2011/12:MJ299 av Anders Åkesson och Kenneth Johansson (båda C) yrkande 4 och
2012/13:Ju357 av Kurt Kvarnström och Roza Güclü Hedin (båda S).
Reservation 9 (S, V)

15. Tillsyn över advokater

Riksdagen avslår motion
2011/12:Ju207 av Susanne Eberstein (S).

16. Motioner som bereds förenklat

Riksdagen avslår de motionsyrkanden som finns upptagna under denna punkt i utskottets förteckning över avstyrkta motionsyrkanden.

Stockholm den 19 februari 2013

På justitieutskottets vägnar

Johan Linander

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Johan Linander (C), Krister Hammarbergh (M), Ewa Thalén Finné (M), Kerstin Haglö (S), Anti Avsan (M), Christer Adelsbo (S), Jan R Andersson (M), Arhe Hamednaca (S), Caroline Szyber (KD), Richard Jomshof (SD), Carl-Oskar Bohlin (M), Mattias Jonsson (S), Christina Oskarsson (S), Agneta Börjesson (MP), Marianne Berg (V), Jan Ertsborn (FP) och Annika Duån (S).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlar utskottet 57 motionsyrkanden som väcktes under de allmänna motionstiderna 2011 och 2012 och som huvudsakligen handlar om frågor som ligger inom ramen för processrätten. De behandlade yrkandena rör bl.a. frågor om användningen av hemliga tvångsmedel, effektiviteten i domstolarna, vittnesstöd och nämndemännens villkor. Av yrkandena behandlas 20 förenklat eftersom samma eller i huvudsak samma frågor har behandlats av riksdagen tidigare under valperioden.

Utskottets överväganden

Hemliga tvångsmedel

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om hemliga tvångsmedel.

Jämför reservationerna 1 (S, SD) och 2 (SD).

Motionerna

I kommittémotion 2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 18 föreslås det att s.k. telefonavlyssning ska få användas i större utsträckning än i dag när det gäller grovt vapenbrott och vissa narkotikabrott.

I partimotion 2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 2 föreslås det att Rikskriminalpolisen ska få utökade befogenheter att använda s.k. hemliga tvångsmedel i fall som rör organiserad brottslighet. Även i partimotion 2012/13:Ju289 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) föreslås det att de brottsbekämpande myndigheterna ska få utvidgade möjligheter att använda s.k. hemliga tvångsmedel.

Bakgrund

Gällande reglering i rättegångsbalken

I 27 kap. rättegångsbalken finns det bl.a. bestämmelser om hemliga tvångsmedel i form av hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning och postkontroll. För att en åklagare ska kunna använda sig av hemliga tvångsmedel i en förundersökning krävs det tillstånd av domstol. Domstolens tillstånd avser alltid en viss begränsad tid, som inte får överstiga en månad från beslutet (21 §).

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (detta tvångsmedel benämndes tidigare *hemlig teleavlyssning*) innebär att meddelanden, som i ett elektroniskt kommunikationsnät överförs eller har överförts till eller från ett telefonnummer eller annan adress, i hemlighet avlyssnas eller tas upp genom ett tekniskt hjälpmedel för återgivning av innehållet i meddelandet. Tvångsmedlet kan tillämpas på alla former av kommunikation genom elektroniska kommunikationsnät och är således tillämpligt på både muntlig och skriftlig kommunikation (t.ex. elektronisk post, sms och telefax). För att få tillstånd till hemlig avlyssning krävs att förundersökningen gäller ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år eller att det med hänsyn till omständigheterna kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år (18 §).

Vid *hemlig övervakning av elektronisk kommunikation* (tvångsmedlet benämndes tidigare *hemlig teleövervakning*) sker det inte någon avlyssning eller inspelning av innehållet i meddelandet. Det som i hemlighet hämtas in är uppgifter om meddelanden som i ett elektroniskt kommunikationsnät överförs eller har överförts till eller från ett telefonnummer eller annan adress. Vidare kan uppgifter hämtas in om vilka elektroniska kommunikationsutrustningar (t.ex. telefoner) som har funnits inom ett visst geografiskt område eller i vilket geografiskt område en viss elektronisk kommunikationsutrustning finns eller har funnits. Som hemlig övervakning av elektronisk kommunikation betecknas också en åtgärd som hindrar att ett meddelande når fram. För att få tillstånd till hemlig övervakning måste förundersökningen gälla antingen ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än sex månaders fängelse eller något av vissa särskilt angivna brott. De särskilt angivna brotten är barnpornografibrott som inte är ringa, dataintrång och vissa brott med narkotikaanknytning (19 §). Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation får alltså användas vid avsevärt fler brottstyper än hemlig avlyssning av sådan kommunikation.

För både hemlig avlyssning och hemlig övervakning av elektronisk kommunikation krävs att någon är skäligen misstänkt för brottet och att användningen av tvångsmedlet är av synnerlig vikt för utredningen om brottet. Tillståndet ska som huvudregel gälla ett visst telefonnummer eller annan adress eller en viss kommunikationsutrustning som innehas eller har innehafts av den misstänkte (20 §).

Vid *hemlig kameraövervakning* används t.ex. fjärrstyrda tv-kameror för optisk personövervakning utan att någon upplysning om övervakningen lämnas (20 a §). Tillämpningsområdet för kameraövervakning överensstämmer med tillämpningsområdet för hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation. För tillstånd krävs alltså att förundersökningen gäller ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år eller att det med hänsyn till omständigheterna kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år. Även för hemlig kameraövervakning krävs att någon är skäligen misstänkt och att användningen av tvångsmedlet är av synnerlig vikt för utredningen (20 b §).

Offentliga ombud ska alltid delta i sådana tillståndsärenden vid domstol som gäller hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation och hemlig kameraövervakning. I ärenden som gäller hemlig övervakning av elektronisk kommunikation deltar inte sådana ombud (26 §). Ett offentligt ombud har rätt att ta del av vad som förekommer i ärendet, att yttra sig i ärendet och att överklaga rättens beslut.

I detta sammanhang ska också nämnas något om *postkontroll*. Detta tvångsmedel innebär att en försändelse som får tas i beslag hålls kvar av ett befodringsföretag till dess att frågan om beslag har avgjorts (9 §). En försändelse får tas i beslag endast om påföljden för brottet är fängelse i ett

år eller däröver (3 §). Denna förutsättning gäller därmed också för postkontroll. Postkontroll är ett hemligt tvångsmedel, eftersom de personer som kontrollen berör inte underrättas om den pågående kontrollen.

Gällande reglering i de tre tidsbegränsade lagarna

Bestämmelser om *hemlig rumsavlyssning* (s.k. *buggning*) finns i lagen (2007:978) om hemlig rumsavlyssning, som gäller t.o.m. den 31 december 2013. Hemlig rumsavlyssning innebär att tal i enrum, samtal mellan andra eller förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst som allmänheten inte har tillträde till avlyssnas eller spelas in i hemlighet (1 §). Tvångsmedlet får användas dels vid förundersökning om brott som har ett minimistraff om fängelse i minst fyra år, dels vid vissa andra särskilt angivna brott om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i fyra år. Som exempel på sådana brott kan nämnas människohandel, vissa sexualbrott, grov utpressning, grovt övergrepp i rättssak och vissa brott med narkotikaanknytning (2 §). Hemlig rumsavlyssning får endast användas om någon är skäligen misstänkt för något av de brott som lagen omfattar. Det krävs vidare att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen och att skälen för avlyssningen uppväger det intrång eller men i övrigt som den innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (3 §). Avlyssningen får endast avse en plats där det finns särskild anledning att anta att den misstänkte kommer att uppehålla sig. Avlyssning i en annan bostad än den misstänktes får endast ske om det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte kommer att uppehålla sig där (4 § första stycket). Det är förbjudet att avlyssna vissa platser, t.ex. massmedieredaktioner, advokatkontor och vårdmottagningar (4 § andra stycket). Frågor om hemlig rumsavlyssning prövas av domstol. Offentliga ombud ska alltid delta vid handläggningen (7 §).

Lagen om *åtgärder för att utreda vissa samhällsfarliga brott* (2008:854) innehåller vissa tilläggs- och undantagsbestämmelser till tvångsmedelsregleringen i rättegångsbalken och ger utvidgade möjligheter att använda de tvångsmedel som regleras där. Lagen gäller vid förundersökningar om vissa brott som har ansetts vara särskilt allvarliga för landets säkerhet, bl.a. vissa allmänfarliga brott som sabotage och grovt sabotage samt mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, kapning och sjö- eller luftfartssabotage eller flygplatssabotage, om brottet innefattar sabotage. Även denna lag är tidsbegränsad och gäller t.o.m. den 31 december 2013.

Lagen (2007:979) om *åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott* ger de brottsbekämpande myndigheterna möjlighet att använda sig av hemliga tvångsmedel i sin underrättelseverksamhet (s.k. preventiva tvångsmedel). Avsikten med lagen är att förhindra sådana brott som riktas mot de allra viktigaste samhällsvärdena. Även denna lag gäller t.o.m. den 31 december 2013.

Pågående utredningsarbeten m.m.

För att ta slutlig ställning till de tre tidsbegränsade lagarnas fortsatta giltighet och utformning har regeringen låtit en särskild utredare utvärdera lagarnas tillämpning och analysera om regleringen bör förändras. Utredaren redovisar sina slutsatser i betänkandet Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott (SOU 2012:44). I betänkandet föreslås att regleringen i de tre tidsbegränsade lagarna görs permanenta men med vissa ändringar när det gäller tvångsmedlens tillämpningsområden. Det föreslås bl.a. att hemlig rumsavlyssning ska få ske vid något fler brott än i dag. Betänkandet bereds inom Regeringskansliet (Justitiedepartementet).

Den särskilda utredaren har även haft i uppdrag att ta ställning till om reglerna om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation bör ändras så att de omfattar fler grova vapenbrott. Utredaren föreslår att det inte genomförs några sådana förändringar. Dessa slutsatser redovisas i betänkandet Avlyssning mot grova vapenbrott? (SOU 2012:85). Även detta betänkande bereds inom Regeringskansliet (Justitiedepartementet).

När det gäller vapenbrott bör det även nämnas att en utredare nyligen har analyserat ett antal frågor om skjutvapen, bl.a. hur det grova vapenbrottet bör förändras för att en skärpt syn på vapenbrottsligheten ska få genomslag. I utredningens betänkande, Skärpningar i vapenlagstiftningen (SOU 2013:7), föreslås det bl.a. att straffmaximum för grovt vapenbrott höjs från fängelse i fyra år till fängelse i sex år. Straffskalan för grovt vapenbrott delas samtidigt upp i grovt vapenbrott och synnerligen grovt vapenbrott. Om ett vapenbrott är grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Om brottet är synnerligen grovt döms till fängelse i lägst två och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är synnerligen grovt ska det enligt förslaget särskilt beaktas om innehavet, överlåtelsen eller utlåningen har avsett ett stort antal vapen. Utskottet har fått information från Regeringskansliet (Justitiedepartementet) om att man avser att skicka ut betänkandet på remiss och därefter bereda förslagen.

Under våren 2011 behandlade justitieutskottet motionsyrkanden om att utvidga möjligheten att använda hemliga tvångsmedel i vissa fall. Utskottet framhöll då att alla typer av hemliga tvångsmedel innebär ett ingrepp i den enskildes integritet och att en återhållsamhet därför alltid bör iakttas när det gäller sådana tvångsmedel (bet. 2010/11:JuU9 s. 14). Utskottet fann de gällande reglerna om hemliga tvångsmedel väl avvägda och avstyrkte motionsyrkandena. Riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2010/11:66).

Utskottets ställningstagande

För en effektiv brottsbekämpning är det i vissa fall nödvändigt att myndigheterna har tillgång till hemliga tvångsmedel. Varje användning av ett sådant tvångsmedel innebär emellertid ett intrång i den enskildes grundlagskyddade personliga integritet. Som utskottet tidigare har uttryckt måste hemliga tvångsmedel därför användas med stor urskillning.

Användningen av hemliga tvångsmedel för särskilt allvarlig brottslighet regleras för närvarande i tre tillfälliga lagar som gäller fram till årsskiftet. Frågan hur regleringen bör vara utformad i fortsättningen, med balans mellan effektivitets- och integritetsintressena, har nyligen utretts.

Dessutom har Utredningen om skärpningar i vapenlagstiftningen nyligen lämnat sina förslag. Om förslagen genomförs skulle det bli möjligt för de brottsbekämpande myndigheterna att använda s.k. teleavlyssning vid misstanke om ett vapenbrott som bedöms vara synnerligen grovt.

Enligt utskottet bör inte riksdagen föregripa beredningen av de nämnda utredningarna med tillkännagivanden om hemliga tvångsmedel. Utskottet avstyrker därför motionerna 2012/13:Ju373 (S) yrkande 18, 2012/13:Ju288 (SD) yrkande 2 och 2012/13:Ju289 (SD).

Övriga frågor om förundersökningen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om straffreduktion för medverkan i brottsutredningen, beslag och förverkande samt handläggningen av ekobrott.

Jämför reservationerna 3 (S), 4 (SD) och 5 (SD).

Motionerna

I kommittémotion 2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 25 föreslås det en utredning av möjligheten att införa en *straffreduktion* för tilltalade som har hjälpt till att utreda brott som de själva har varit inblandade i. Ett liknande yrkande finns i kommittémotion 2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 38. I partimotion 2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 10 föreslås det att ett s.k. *kronvitnessystem* införs, dock endast för utredningar om organiserad brottslighet.

I partimotion 2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkandena 8–9 föreslås det att rättsväsendet ska få utvidgade möjligheter att *beslagta och förverka* egendom.

I motion 2012/13:Ju389 av Edward Riedl (M) föreslås det en översyn av handläggningen av *ekobrott* i syfte att underlätta handläggningen och förkorta handläggningstiderna i dessa ärenden.

Bakgrund

Strafflindring för misstänkta som medverkar i brottsutredningen

Redan enligt gällande regler ska domstolen vid straffmätningen beakta det förhållandet att den tilltalade frivilligt har angett sig, se 29 kap. 5 § 3 brottsbalken. Det är själva angivelsen som är det väsentliga och inte att någon underlättar polisens arbete sedan han eller hon väl blivit upptäckt.

Frågan om det bör införas ett s.k. kronvitnesssystem har utretts i betänkandet Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder (SOU 2005:117). Den utredningen kom fram till att ett kronvitnesssystem inte bör införas.

Påföljdsutredningen lämnade i maj 2012 sitt betänkande Nya påföljder (SOU 2012:34). Betänkandet innehåller förslag till stora förändringar av påföljdssystemet. Påföljdsutredningen föreslår bl.a. att det införs en ny straffliindringsgrund: medverkan till utredningen av det egna brottet. En misstänkt som erkänner eller på annat sätt medverkar till utredningen av det egna brottet föreslås alltså kunna tillgodoräknas detta vid påföljdsbestämningen, i likhet med vad som nu gäller vid frivillig angivelse. Påföljdsutredningen har inte ansett att det faller inom ramen för dess uppdrag att ta ställning till frågan om det bör införas ett s.k. kronvitnesssystem i Sverige. Påföljdsutredningens förslag bereds inom Regeringskansliet (Justitiedepartementet).

Beslag och förverkande

Beslag får enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken göras i fyra olika syften. För det första får föremål som skäligen kan antas ha betydelse för en utredning om brott tas i beslag (bevisbeslag). Beslag får också göras för att återställa egendom som någon avhånts genom brott (återställandebeslag). Vidare får beslag göras i syfte att säkerställa förverkande av föremål på grund av brott (förverkandebeslag). Slutligen får beslag göras av föremål som kan antas ha betydelse för utredning om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Beslag kan enbart avse lösa saker, och det är således inte möjligt att ta t.ex. ett bankkonto i beslag.

Förundersökningsutredningen har analyserat hur förundersökningarnas kvalitet kan säkerställas på ett bättre sätt. I betänkandet Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m. (SOU 2011:45) lämnar utredningen bl.a. vissa förslag till förändringar av reglerna om beslag. Ett av syftena är att skapa större möjligheter för en effektivare hantering av bevismaterial. Förslagen syftar vidare till att visst bevismaterial lättare ska kunna sparas för framtiden och till att anpassa regelverket till beslag som sker i it-miljö. Betänkandet bereds inom Regeringskansliet (Justitiedepartementet).

Förverkande av egendom är en s.k. särskild rättsverkan av brott, och reglerna om detta finns i 36 kap. brottsbalken. Förverkande kan ske av utbyte av brott och av brottslig verksamhet (1–1 c §§), och även av hjälpmedel vid brott (2 §). Under vissa förutsättningar kan förverkande också ske för att förebygga brottslig användning av föremål som kan befaras komma till sådan användning (3 §). I dessa fall förutsätts alltså inte att ett brott har ägt rum. Sedan den 1 juli 2008 är det i vissa fall möjligt att förverka utbyte som kommer från annat brottsligt handlande än det som den tilltalade döms för (s.k. utvidgat förverkande). Åklagaren behöver då inte fullt ut styrka sambandet mellan egendomen och den brottsliga verksamheten. Regeringen har nyligen gett en särskild utredare i uppdrag att redovisa hur reglerna om utvidgat förverkande har tillämpats och, om det behövs, lämna förslag till förändringar i reglerna. Uppdraget ska redovisas senast den 28 februari 2014 (dir. 2013:14).

En samlad ekobrottsbekämpning

Ekobrottsmyndigheten är en särskild åklagarmyndighet för bekämpning av ekonomisk brottslighet. Myndigheten handlägger ekobrott som är hänförliga till storstadslänen och vissa angränsande län. Utöver det har myndigheten ett nationellt ansvar för vissa brottstyper, t.ex. finansmarknadsbrott.

Utredningen om en samlad ekobrottsbekämpning har föreslagit att Ekobrottsmyndigheten ska få ett nationellt ansvar för samtliga brottstyper som myndigheten handlägger, se betänkandet En samlad ekobrottsbekämpning (SOU 2011:47). Enligt utredningen finns det skäl att anta att bekämpningen av ekonomisk brottslighet blir mer effektiv och rättssäker om Ekobrottsmyndigheten får ett sådant ansvar. I den senaste budgetpropositionen (prop. 2012/13:1 utg.omr. 4 s. 19) anför regeringen att utredningens förslag är en naturlig och ändamålsenlig utveckling i effektivitets- och kvalitetshänseende, och regeringen kommer därför att genomföra förslaget under 2013. I statsbudgeten har medel anslagits för detta.

Utskottets ställningstagande

Som framgår ovan har Påföljdsutredningen föreslagit att det införs en ny strafflindringsgrund: medverkan till utredningen av det egna brottet. Detta förslag motsvarar i stort önskemålen i motionerna 2012/13:Ju373 (S) yrkande 25 och 2011/12:Ju359 (S) yrkande 38. I avvaktan på regeringens ställningstagande till Påföljdsutredningens förslag avstyrker utskottet motionsyrkandena.

Utskottet avstyrker även förslaget om att införa ett s.k. kronvitnesssystem, och riksdagen bör alltså avslå motion 2012/13:Ju288 (SD) yrkande 10.

När det gäller motionsförslagen om att utvidga myndigheternas möjligheter att beslagta och förverka egendom vill utskottet hänvisa till den pågående beredningen av Förundersökningsutredningens förslag och den

pågående utredningen om utvidgat förverkande. Riksdagen bör inte föregripa dessa arbeten med något tillkännagivande. Utskottet avstyrker därför motion 2012/13:Ju288 (SD) yrkandena 8–9.

Vid all brottsbekämpning måste förundersökningarna hålla en hög kvalitet och slutföras inom rimlig tid för att man ska kunna uppnå goda resultat. Ekobrottmålen innehåller ofta stora mängder med bevisning och underlag, och som påpekas i motion 2012/13:Ju389 (M) förekommer det att handläggningen av dessa mål drar ut alltför länge på tiden. Inom kort kommer Ekobrottsmyndigheten att få ett nationellt ansvar för samtliga av myndighetens brottstyper. Detta bör enligt utskottet kunna bidra till en högre kvalitet och effektivitet i ekobrottsbekämpningen. Det finns därmed inte anledning till något tillkännagivande om ekobrottsshanteringen, och motionen bör alltså avslås.

Effektiviseringsåtgärder i domstolarna

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner med olika förslag om att effektivisera de allmänna domstolarna.

Jämför reservation 6 (S).

Motionerna

I kommittémotion 2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 56 lämnas förslag på olika åtgärder för att *effektivisera domstolsförfarandet i tvistemål*. Motionärerna vill att det blir möjligt att hålla s.k. snabbrättegångar i dispositiva tvistemål, och de föreslår även att en möjlighet till förhandsbeslut införs. Vidare föreslås det att parterna ska skicka in sammandrag till domstolen före huvudförhandlingen i tvistemål och att tingsrättens sammansättning ska ses över. Flera av dessa förslag finns även i kommittémotion 2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 40–42.

I motion 2011/12:Ju215 av Kerstin Nilsson (S) yrkandena 1–2 begärs det en effektivisering av domstolarnas arbete för att få de *tilltalade att inställa sig* till sina rättegångar. Vidare föreslår motionären en översyn av reglerna om domstolarnas möjlighet att meddela en dom trots att den tilltalade inte är närvarande.

Bakgrund

Alternativ tvistlösning

I betänkandet Alternativ tvistlösning (SOU 2007:26) lämnades bl.a. förslag till två nya alternativa frivilliga förfaranden för prövning av dispositiva tvistemål. De föreslagna alternativa förfarandena var dels snabbättegång, dels ett förfarande för förhandsbeslut. Enligt utredningen skulle dessa alternativ bli snabbare och billigare för parterna än den traditionella tvistemålsprocessen. Alternativen skulle regleras i fristående lagar som skulle ses som komplement till den traditionella processen. Parternas möjlighet att få en tvist avgjord i en ordinär rättegång skulle enligt förslaget inte begränsas.

I 2011 års lagstiftningsärende om medling och förlikning (se nedan) förklarade regeringen att den inte har för avsikt att gå vidare med förslagen om alternativ tvistlösning (prop. 2010/11:128 s. 17).

En modernare rättegång

Den 1 november 2008 trädde reformen En modernare rättegång i kraft (prop. 2004/05:131, bet. 2004/05:JuU29, rskr. 2004/05:307). Det huvudsakliga syftet med reformen var att skapa en modern rättegångsordning som uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning av mål och ärenden. Reformen innehöll tre delar: bättre utnyttjande av modern teknik, flexiblarer regler och större ansvar för parterna samt en mer ändamålsenlig hovrättsprocess.

Den tekniska delen av reformen innebär bl.a. att förhör i tingsrätt numera dokumenteras genom ljud- och bildupptagning. Om domen överklagas ska dessa upptagningar som huvudregel användas i hovrätten. Genom reformen har det dessutom blivit möjligt för parter och andra att delta i förhandlingar genom videokonferens, om detta inte är olämpligt.

En grundtanke med reformen var att det processuella regelverket ska vara flexibelt så att handläggningen i större utsträckning kan anpassas till vad som behövs för sakens prövning i det enskilda fallet. Parternas ansvar för att driva processen framåt mot ett avgörande har också betonats. Reformen innebär i denna del bl.a. att påföljderna vid utevaro för parter i tvistemål har skärpts. Det har också blivit möjligt för parterna att presentera processmaterial vid en huvudförhandling genom att hänvisa till skriftliga handlingar eller ljud- och bildupptagningar i stället för att redovisa uppgifterna muntligen. I tvistemål kan skriftliga vittnesberättelser under vissa förutsättningar åberopas som bevis. Reglerna om upprättande av tidsplaner och sammanställningar av parternas ståndpunkter i tvistemål har skärpts.

När det gäller hovrättsprocessen har systemet med prövningstillstånd utvidgats till att omfatta alla domar och beslut i tvistemål och beslut i domstolsärenden som överklagas från tingsrätt till hovrätt. Vidare har grunderna för prövningstillstånd förändrats, bl.a. genom nya regler om partiellt prövningstillstånd. Genom reformen har vidare bevisupptagningen i hovrät-

ten förändrats, och muntlig bevisning ska nu som huvudregel läggas fram genom uppspelning av de ljud- och bildupptagningar som gjorts i tingsrätten. Genom de förändrade reglerna kan hovrätten i större utsträckning grunda sin bedömning på samma material som tingsrätten har haft. Det innebär också att förhörspersoner i mindre utsträckning behöver komma till hovrätten och lämna sina berättelser ytterligare en gång.

På uppdrag av regeringen har en särskild utredare utvärderat den s.k. EMR-reformen. Det huvudsakliga syftet med utvärderingen var att klargöra om reformen har medfört den avsedda moderniseringen av rättegången i allmän domstol och att bedöma om den nya ordningen fullt ut uppfyller de uppställda kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning av mål och ärenden.

Utredningen har nyligen redovisat sina slutsatser i betänkandet En modernare rättegång II – en uppföljning (SOU 2012:93). Enligt utredningen har reformen fallit mycket väl ut. Utredningen konstaterar bl.a. att den nya tekniken har fungerat mycket bra och att domstolarna i större utsträckning kan anpassa handläggningen till varje enskilt fall. Vidare framhåller utredningen bl.a. att större hänsyn kan tas till brottsoffer och vittnen samt att hovrättsprocessen har snabbats upp. Det har tydliggjorts att tyngdpunkten i rättskipningen ligger i tingsrätten samtidigt som kvaliteten i hovrättens avgöranden har bevarats och till och med förbättrats.

Enligt utredningen kan reformen dock utvecklas ytterligare, och i betänkandet föreslås därför vissa förändringar. Det föreslås bl.a. att brottsoffer och vittnen som har infunnit sig till en inställd förhandling normalt ska kunna lämna sina uppgifter vid det tillfället och slippa komma tillbaka till tingsrätten senare. Om en rättegång måste tas om ska tingsrätterna i större utsträckning kunna återanvända dokumenterade förhör från en tidigare huvudförhandling. Det föreslås också vissa nya bestämmelser för tingsrättens sammansättning vid huvudförhandling i tvistemål. Dessa innebär att tre domare ska delta bara om målet är mycket omfattande eller komplicerat.

Förvaltningsdomstolarna

Regeringen tog nyligen i propositionen En mer ändamålsenlig förvaltningsprocess (prop. 2012/13:45) initiativ till en rad förändringar av de processregler som styr handläggningen i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Syftet med förändringarna är att bidra till en modernare och mer ändamålsenlig förvaltningsprocess. Justitiekommittén har föreslagit att riksdagen ska anta förslagen i propositionen bortsett från förslaget om förkortade tidsfrister för att överklaga vissa måltyper (bet. 2012/13:JuU15). I den delen har utskottet föreslagit att riksdagen ska be att regeringen återkommer med en konsekvensbeskrivning om hur enskilda skulle påverkas av en kortare överklagandetid i de aktuella målen.

Vissa övriga effektiviseringsåtgärder

I den senaste budgetpropositionen (prop. 2012/13:1 utg.omr. 4 s. 34–35) anför regeringen att det under 2011 vidtogs en rad olika åtgärder för att minska handläggningstider och målbalanser vid Sveriges domstolar. Som exempel nämner regeringen en förstärkningsstyrka med ett antal domare som har kunnat tas i anspråk vid frånvaro på grund av utbildning och långvarig sjukskrivning eller vid handläggning av större mål. För tingsrätternas del har det funnits en särskild avarbetningsstyrka som har inriktat sig på mål som är äldre än två år. Av Domstolsverkets verksamhetsplan 2012–2014 framgår att förstärkningsstyrkan har utvecklats under 2012 för att skapa en styrka som på ett effektivt sätt kan stödja domstolarna då behov av tillfällig förstärkning av någon anledning uppstår (s. 21).

Den 1 april 2011 trädde en ny *delgivningslag* och en ny lag om auktorisation av privata delgivningsföretag i kraft. Syftet med förändringarna var att ge bättre förutsättningar för en effektiv och säker hantering av delgivningar. Det blev bl.a. möjligt för domstolarna att i större utsträckning använda elektronisk kommunikation i delgivningssammanhang. Vidare lades det ett större ansvar på parterna att bevaka handlingar som domstolar och andra myndigheter skickar i pågående mål och ärenden (prop. 2009/10:237, bet. 2010/11:JuU2, rskr. 2010/11:30).

I syfte att öka parternas möjligheter att *lösa tvister på frivillig väg* infördes det den 1 augusti 2011 en ny lag om medling. Samtidigt ändrades den befintliga regleringen om medling och förlikning. Den nya lagstiftningen innebär att en medlingsöverenskommelse ska kunna förklaras verkställbar av tingsrätt. Reglerna innebär även bl.a. att parterna kan delta i medling utan att riskera att talfrister och preskriptionstider löper ut under pågående medling. Vidare har tingsrätternas skyldighet att verka för att parter kommer överens i pågående tvistemål skärpts (prop. 2010/11:128, bet. 2010/11:JuU23, rskr. 2010/11:300).

I detta sammanhang kan även nämnas att handläggningen i första instans av ett antal *ärendetyper flyttades över från domstol* till förvaltningsmyndighet den 1 oktober 2011. Som exempel på överflyttade ärendetyper kan nämnas registreringsärenden enligt äktenskapsbalken, ärenden om dödande av förkommen handling och vissa associationsrättsliga ärenden. Sammantaget motsvarade överflyttningen ca 26 000 inkomna ärenden per år (prop. 2010/11:119, bet. 2010/11:JuU24, rskr. 2010/11:301).

När den tilltalade uteblir från huvudförhandlingen

Enligt 21 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken är den misstänkte som huvudregel skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen i tingsrätt och hovrätt. I styckets andra mening görs undantag från huvudregeln. Undantag förutsätter *dels* att målet kan avgöras även om den misstänkte inte infinns vid huvudförhandlingen, *dels* att hans eller hennes närvaro kan antas vara utan betydelse för huvudförhandlingen.

Förutsättningarna för att ett mål ska få avgöras i den tilltalades frånvaro anges i 46 kap. 15 a § rättegångsbalken. En grundläggande förutsättning är att saken kan utredas tillfredsställande. Utöver denna allmänna förutsättning ska ett av tre villkor vara uppfyllt. Dessa villkor upptas i tre skilda punkter. Enligt den *första punkten* får saken avgöras i den tilltalades frånvaro om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening. Enligt den *andra punkten* får saken avgöras i den tilltalades frånvaro om han eller hon, sedan stämning har delgetts, har avvikit eller håller sig undan på sådant sätt att han eller hon inte kan hämtas till huvudförhandling. Enligt den *tredje punkten* får saken avgöras i den tilltalades frånvaro om han eller hon lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro på grund av det inte är nödvändig.

Om den tilltalade uteblir från huvudförhandlingen ska rätten, enligt 46 kap. 15 § rättegångsbalken, i första hand pröva om målet kan avgöras enligt 15 a §. Om det inte är möjligt att avgöra målet ska rätten besluta att den tilltalade ska kallas på nytt vid vite, hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag, eller häktas, om det finns förutsättningar för det.

Straffprocessutredningen har ett pågående uppdrag att se över brottmålsprocessen för att överväga åtgärder för att skapa ett mer ändamålsenligt brottmålsförfarande. I uppdraget ingår att överväga hur risken för inställda förhandlingar i brottmål kan minska. Utredningen ska i den delen bl.a. överväga vad som kan göras för att få tilltalade och andra som delgetts kallelse till förhandling att i större utsträckning infinna sig vid denna. Utredningen ska också analysera hur man kan säkerställa att det i större utsträckning finns tillgång till sådan tillfredsställande utredning som möjliggör utevarohandläggning. Uppdraget ska redovisas senast den 28 mars 2013 (dir. 2010:78, 2012:47).

Utskottets ställningstagande

På senare år har en rad åtgärder genomförts för att effektivisera domstolsförfarandet, t.ex. den nya delgivningslagen och den nya regleringen om medling. Domstolsreformen ”En modernare rättegång”, som trädde i kraft 2008, har enligt den nyligen avslutade utvärderingen fallit mycket väl ut. Vid sidan av de reformer som införts genom ny eller förändrad lagstiftning pågår det dessutom ett kontinuerligt effektiviseringsarbete vid domstolarna för att på olika sätt minska handläggningstiderna och målbalanserna. Som exempel kan nämnas den särskilda förstärkningsstyrkan.

Som framgår ovan har regeringen tidigare tagit ställning till en utredning med förslag om snabbrättegångar och förhandsbeslut, dvs. några av de åtgärder som föreslås i motionerna 2012/13:Ju373 (S) yrkande 56 och

2011/12:Ju359 (S) yrkandena 40–42. Regeringen valde då att inte gå vidare med dessa förslag, och utskottet anser inte att det finns skäl för riksdagen att ta initiativ till en ny beredning av samma sak.

När det gäller förslaget i samma motioner om att se över tingsrättens sammansättning kan utskottet konstatera att regeringen nu har ett förslag att ta ställning till som gäller tingsrättens sammansättning vid huvudförhandling i tvistemål.

När det slutligen gäller förslaget i samma motioner om att parterna ska skicka in ett sammandrag inför huvudförhandlingen vill utskottet peka på att tingsrätten redan enligt gällande regler vid behov ska göra en skriftlig sammanställning av parternas yrkanden, invändningar och de omständigheter som dessa grundas på (se 42 kap. 16 § rättegångsbalken). En sådan sammanställning ger både rätten och parterna en god överblick över processen och vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att målet ska bli klart för avgörande. Om en sammanställning görs får rätten förelägga parterna att lämna underlag för den.

Sammanfattningsvis anser inte utskottet att det finns skäl för riksdagen att göra något tillkännagivande om de allmänna domstolarnas effektivitet med anledning av förslagen i motionerna 2012/13:Ju373 (S) yrkande 56 och 2011/12:Ju359 (S) yrkandena 40–42. Motionerna avstyrks.

Problemet med att den tilltalade inte inställer sig till rättegången analyseras för närvarande av Straffprocessutredningen, som ska lämna sina förslag senare i vår. Önskemålen i motion 2011/12:Ju215 (S) yrkandena 1–2 måste därmed anses vara åtminstone delvis tillgodosedda, och motionsyrkandena bör avslås.

Rättegångskostnad i försäkringstvister

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion med förslag om att ändra reglerna om rättegångskostnader vid tvister mellan en konsument och ett försäkringsbolag.

Motionen

I motion 2012/13:Ju251 av Pyy Niemi (S) föreslås det att rättegångsbalkens regler om rättegångskostnad ska ändras så att en konsument som förlorar ett tvistemål mot ett försäkringsbolag aldrig kan förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad med mer än ett halvt basbelopp per instans. Motionären vill också att det utreds om lagen (1993:1303) om vissa avtalsvillkor för rättsskyddsförsäkring kan ändras så att ett minsta belopp om 500 000 kronor ska gälla i alla rättsskyddsförsäkringar för svenska konsumenter.

Bakgrund

Reglerna om fördelningen av kostnadsansvaret i tvistemål finns i 18 kap. rättegångsbalken. Enligt huvudregeln är den förlorande parten skyldig att ersätta motparten dennes rättegångskostnader (1 §). Undantag från denna regel finns i bl.a. 3 §, som behandlar fall av onödig rättegång, och 6 §, som reglerar ansvaret för kostnader som en part har orsakat genom vårdslöshet eller försummelse. Dessutom finns det i flera andra lagar ytterligare undantag från huvudregeln om den förlorande partens kostnadsansvar, se t.ex. 6 kap. 22 § föräldrabalken om fördelningen av kostnadsansvaret i tvister om vårdnad, boende eller umgänge samt 5 kap. 2 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister.

Lagen (1993:1303) om vissa avtalsvillkor för rättsskyddsförsäkring innehåller bestämmelser som stadgar att ett avtal om rättsskyddsförsäkring ska innebära att den försäkrade har rätt till juridiskt biträde av valfri advokat eller annan lämplig person (3 §). I lagen föreskrivs också att det i rättsskyddsförsäkringsavtalet ska anges vilka möjligheter som finns för den försäkrade att få en tvist med försäkringsgivaren prövad (5 §). Lagen, som trädde i kraft den 1 januari 1994, kom till med anledning av rådets direktiv 87/344/EEG av den 22 juni 1987 om samordning av lagar och andra författningar angående rättsskyddsförsäkring. Syftet med direktivet är att så långt som möjligt förhindra att det uppstår intressekonflikter mellan en rättsskyddsförsäkrad och försäkringsgivaren till följd av att försäkringsgivaren ger försäkringstagaren skydd även för andra risker (se prop. 1992/93:257 s. 138, 2006/07:50 s. 35).

Utskottets ställningstagande

Utskottet finner inte skäl för riksdagen att initiera en förändring av reglerna om rättsskydd och rättegångskostnader i försäkringstvister. Utskottet avstyrker således förslaget i motion 2012/13:Ju251 (S) om en översyn av vissa regler i rättegångsbalken och lagen (1993:1303) om vissa avtalsvillkor för rättsskyddsförsäkring.

Öppnare domstolar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om att domstolarna borde vara mer öppna än i dag.

Motionen

I motion 2012/13:Ju232 av Lars-Arne Staxäng (M) begärs det en översyn av möjligheten att öppna domstolarna mer än i dag. Motionären framhåller att offentliga domstolsförhandlingar behövs för att allmänheten ska känna tilltro till att domstolarna tillämpar lagen på ett rättssäkert sätt.

Bakgrund

I 5 kap. 1 § rättegångsbalken fastslås principen att en förhandling vid domstol ska vara offentlig. Denna princip är också grundlagsskyddad i 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen.

Offentlighetsprincipen anses bl.a. innebära en rätt för var och en att vara närvarande vid domstolsförhandlingar som åhörare utan att behöva uppge namn eller underkasta sig identitetskontroll eller kroppsvisitation. En åhörare ska i princip ha möjlighet att höra allt det som sägs och även i övrigt kunna ta del av det som sker (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken [version till oktober 2012, t.o.m. supplement 73, Zeteo] kommentaren till 5 kap. 1 §).

Från huvudregeln om domstolsförhandlingars offentlighet får enligt 5 kap. 1 § rättegångsbalken vissa undantag göras, bl.a. om det kan antas att det vid förhandlingen kommer att läggas fram en uppgift för vilken hos domstolen gäller sekretess som avses i någon bestämmelse i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Förhandlingen får då hållas inom stängda dörrar när det gäller denna uppgift, men endast om rätten bedömer det vara av synnerlig vikt att uppgiften inte röjs. Kravet på ”synnerlig vikt” markerar att offentlighetsintresset ska tillgodoses i all möjlig utsträckning och att en förhandling får hållas inom stängda dörrar bara om det föreligger ett särskilt starkt behov av sekretess.

Vid vissa särskilt uppräknade typer av sekretess får ett förordnande om stängda dörrar grundas enbart på det förhållandet att en sekretessbestämmelse är tillämplig, dvs. utan något krav på att det är av ”synnerlig vikt” att uppgiften inte röjs. Även i dessa fall får dörrarna vara stängda endast medan den sekretessbelagda uppgiften läggs fram. De sekretessbelagda uppgifter som omfattas av denna regel är bl.a. uppgifter om enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden i mål om sexualbrott eller utpressning, uppgifter om en ung person som skildras i pornografisk bild, uppgifter från en rättspsykiatrisk undersökning samt vissa uppgifter om myndigheters och enskildas affärs- och driftförhållanden.

För vissa fall av sekretess finns det ett obligatoriskt krav på stängda dörrar, nämligen när det gäller internationella avtal som har godkänts av riksdagen och sekretessen förutsätter att det strider mot avtalet att uppgiften röjs vid förhandlingen.

Vidare får förhör med den som är under 15 år eller lider av en psykisk störning hållas inom stängda dörrar. Dessutom kan det i annan lagstiftning finnas bestämmelser om att en förhandling får hållas bakom stängda dörrar, se t.ex. 27 § andra stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Av 16 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) följer att den grundläggande regleringen i 5 kap. 1 § rättegångsbalken är tillämplig även vid muntliga förhandlingar i förvaltningsdomstolarna. Detta innebär att även en muntlig förhandling hos en förvaltningsdomstol som huvudregel är offentlig.

Utskottets ställningstagande

Den grundlagsstadgade principen om domstolsförhandlingars offentlighet är en av hörnstenarna i ett demokratiskt samhälle. Som motionären anför i motion 2012/13:Ju232 (M) är öppna domstolsförhandlingar viktiga för att allmänheten ska känna förtroende för rättsväsendet. Allmänhetens förtroende är väsentligt för rättsväsendets legitimitet och även för dess möjlighet att arbeta effektivt. Domstolsförhandlingarna ska därför så långt som möjligt vara öppna för allmänheten.

Som redogjorts för ovan kan domstolarna göra undantag från offentlighetsprincipen i vissa lagstadgade situationer, t.ex. om en sekretesskyddad uppgift ska läggas fram under förhandlingen. Det kan också tilläggas att domstolen i vissa fall kan besluta om en s.k. säkerhetskontroll. Även en sådan kontroll innebär en viss begränsning i domstolsoffentligheten. I samband med att regleringen om säkerhetskontroll nyligen ändrades och gjordes mer enhetlig övervägde man noga de gränsdragningsfrågor som uppkommer när behovet av en säkerhetskontroll ska ställas mot den begränsning i mänskliga fri- och rättigheter som en sådan kontroll innebär (se prop. 2011/12:63, bet. 2011/12:JuU24).

Utskottet anser att den nuvarande ordningen när det gäller offentlighet i domstolarna är väl avvägd och avstyrker därför motionen.

Vittnen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om vittnesstöd och en motion om skydd för vittnens personuppgifter.

Jämför reservation 7 (S, V).

Motionerna

I kommittémotion 2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 21 föreslås det att *vittnesstöd* införs i skolorna.

I motion 2012/13:Ju276 (M) av Metin Ataseven föreslås det en utredning av hur man kan *skydda vittnens personuppgifter*, t.ex. personnummer, adress och telefonnummer.

Bakgrund

Vittnesstöd m.m.

Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket har regeringens uppdrag att gemensamt verka för att vittnesstödsverksamhet bedrivs vid samtliga tingsrätter och hovrätter i Sverige (Ju2006/5404/KRIM).

Brottsoffermyndigheten har ett nationellt ansvar för utbildningsfrågor, kvalitetsutveckling och kvalitetsssäkring i vittnesstödsverksamheten. Domstolsverket arbetar för att det ska finnas praktiska förutsättningar för verksamheten och deltar i utformandet av nationella riktlinjer. Myndigheternas arbete genomförs i nära samarbete med Brottsofferjourernas riksförbund och de andra ideella organisationer som i praktiken har hand om vittnesstödsverksamheten. Verksamheten bedrivs således på ideell basis av olika organisationer i olika delar av landet.

För att vittnesstödet ska bli likvärdigt oavsett var i landet man befinner sig har Brottsoffermyndigheten, i samarbete med Domstolsverket och Brottsofferjourernas riksförbund, tagit fram nationella riktlinjer för verksamheten.

I detta sammanhang kan även nämnas att det i ett flertal kommuner finns s.k. stödcentrum för unga brottsoffer. Dessa arbetar för att stödja unga brottsoffer och vittnen. I verksamheten ingår bl.a. stödsamtal för att bearbeta en brotts handling och praktisk hjälp i kontakten med polis, åklagare och försäkringsbolag. Verksamheten bedrivs offentligt och bygger ofta på ett samarbetsavtal mellan socialtjänsten och polisen.

Polisens arbete med personsäkerhet

Polisen har ansvar för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp. Polisen ska också förebygga brott och lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp. Detta framgår av 1–2 §§ polislagen (1984:387).

I polislagen infördes 2006 en bestämmelse (2 a §) om *särskilt personsäkerhetsarbete*. I förordningen (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete finns regler som i första hand är inriktade på att säkra rättsprocessen genom att skydda misstänkta, tilltalade, målsägande och vittnen. Inom polisen ska det finnas enheter för det särskilda personsäkerhetsarbetet. Särskilt personsäkerhetsarbete ska bedrivs för att skydda i första hand personer som lämnar uppgifter i samband med utredningar om allvarlig brottslighet och där ett kontinuerligt och omfattande säkerhetsarbete behöver bedrivs inom ramen för en särskild organisation. Rikskriminalpolisen har huvudansvaret för detta arbete och ska i samråd med de fyra särskilt inrättade personsäkerhetsenheterna se till att det särskilda personsäkerhetsarbetet bedrivs enhetligt i landet.

Polisens *lokala personsäkerhetsarbete* regleras i Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (FAP 480-3). Som komplement till föreskrifterna har Rikspolisstyrelsen även beslutat om nationella riktlinjer (POA 480-4842/08). Utöver riktlinjerna har Rikspolisstyrelsen beslutat om riktlinjer för polisens brottsofferarbete och utfärdat en handbok för information till brottsoffer.

Under början av 2012 inspekterades polisens lokala personsäkerhetsarbete av Rikspolisstyrelsen. Inspektionen omfattade samtliga polismyndigheter. Den genomfördes av en särskild inspektionsgrupp som redovisade sina slutsatser i november 2012 (rapport 2012:8). Inspektionsgruppen kom fram till att det lokala personsäkerhetsarbetet i allt väsentligt fungerar väl, att tillräckliga resurser har avsatts för verksamheten vid polismyndigheterna och att personalen har hög kompetens.

För att ytterligare förbättra verksamheten lämnade inspektionsgruppen bl.a. förslag om att skapa tydliga rutiner för riskanalyser och tillämpa dessa rutiner konsekvent. Inspektionsgruppen pekade vidare på behovet av tekniskt stöd för uppföljning av polisens insatser.

Vid inspektionen framkom det att socialtjänst och kvinnojourer generellt ger polisen ett mycket gott betyg för sin samverkan och för arbetet med brottsofferfrågor. Socialtjänst och kvinnojourer efterlyste dock en större tydlighet från polisen om i vilka fall polisen kan biträda en person att tillfälligt besöka sin bostad för att hämta sina tillhörigheter. Det är vanligt att kvinnor som har utsatts för våld behöver komma in i sin bostad där mannen vistas men inte vågar detta på grund av risken att utsättas för miss-handel. Sådana situationer hanteras inte enhetligt av polisen, och inspektionsgruppen föreslog därför att en rutin för detta borde klarläggas.

Skyddade personuppgifter

Inom folkbokföringsverksamheten är huvudregeln att alla uppgifter om en person är offentliga. Det innebär att uppgifter i folkbokföringen om exempelvis en persons adress kan begäras ut och användas av en förföljare för att hitta personen för att hota eller utöva våld mot honom eller henne. För att förhindra att uppgifter om personer som behöver skydd till följd av befarad personförföljelse sprids finns i dag tre nivåer av skydd av folkbokföringsuppgifter: sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter. Dessa brukar med ett samlingsnamn kallas ”skyddade personuppgifter”.

I folkbokföringen gäller sekretess om en enskilds personliga förhållanden om det av särskild anledning kan antas att den enskilde, eller någon närstående, kan lida skada eller men om uppgifter om personen lämnas ut, se 22 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortat OSL. En sådan särskild anledning som avses i bestämmelsen kan vara befarad personförföljelse.

Oavsett i vilket sammanhang uppgiften förekommer, gäller sekretess för uppgift om en enskild persons bostadsadress, telefonnummer och e-postadress eller andra jämförbara uppgifter som kan användas för att komma i kontakt med denne, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men om uppgiften röjs, se 21 kap. 3 § OSL. Denna bestämmelse är alltså tillämplig hos alla myndigheter och andra organ som tillämpar OSL.

I de fall man på förhand kan misstänka att utlämnande av uppgifter om en person kan förorsaka personföljelse eller annan skada kan *sekretessmarkering* i folkbokföringsregistren tillgripas som en första skyddsåtgärd. Markeringen anger att särskild försiktighet bör iakttas vid bedömningen av om uppgifter om personen i fråga bör lämnas ut, eftersom uppgifterna kan omfattas av sekretess. Sekretessmarkering är alltså avsedd att ge myndigheterna en varningssignal inför uppgifter som normalt lämnas ut utan särskild sekretessprövning. Förfarandet med sekretessmarkering är inte lagreglerat men har använts inom folkbokföringen under många år.

Ett annat sätt att ge skydd är att genom beslut om s.k. *kvarskrivning* enligt 16 § folkbokföringslagen (1991:481) medge en person som flyttar att vara folkbokförd på den gamla folkbokföringsadressen om personen av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelse eller allvarliga trakasserier på annat sätt. Kvarskrivning kan endast ske efter ansökan från den enskilde och får endast medges om den enskildes behov av skydd inte kan tillgodoses genom kontaktförbud eller på annat sätt. Kvarskrivning får även avse den utsatta personens medflyttande familj. Kvarskrivning får medges för högst tre år i taget.

Bestämmelser om *fingerade personuppgifter* finns i lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter. Enligt lagen kan en folkbokförd person som riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet som riktar sig mot hans eller hennes liv, hälsa eller frihet medges att använda andra personuppgifter om sig själv än de verkliga (fingerade personuppgifter). Det krävs också att personen inte kan ges tillräckligt skydd genom kvarskrivning eller på något annat sätt. Huvudregeln är att medgivandet gäller för obegränsad tid, men det får begränsas till viss tid. Medgivande lämnas av Rikspolisstyrelsen.

Pågående beredningsarbeten

Folkbokföringsutredningen har undersökt förutsättningarna för en författningsreglering av förfarandet med sekretessmarkering och sett över hanteringen av sekretessmarkerade uppgifter i folkbokföringsdatabasen vid överföringen till andra myndigheter. I betänkandet *Folkbokföringen* (SOU 2009:75) konstaterar utredningen att Skatteverket för in sekretessmarkeringar i folkbokföringsdatabasen med stöd av 5 kap. 5 § och 22 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, som omfattar fler situationer ("lider men") än den generella sekretessbestämmelsen för personuppgifter vid förföljelse, 21 kap. 3 § OSL ("utsättas för hot eller

våld eller lida annat allvarligt men”). När övriga myndigheter tar del av Skatteverkets sekretessmarkering kan de inte dra slutsatsen att markeringen införts på grund av att personen riskerar att ”utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men”. Mot bakgrund av detta, och i syfte att underlätta prövningen av behovet av skydd, är det enligt utredningens mening nödvändigt att se till att Skatteverkets bedömning att en enskilds personuppgifter behöver skyddas på grund av risk för våld, hot eller annan förföljelse blir känd för de myndigheter som hanterar uppgifterna. Utredningen föreslår att Skatteverket efter en ansökan ska registrera en personuppgift om att en enskild eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men, dvs. har ett skyddsbehov. Ett avslag på en sådan begäran ska kunna överklagas av den enskilde.

Folkbokföringsutredningen har från flera håll fått besked om att det finns brister i myndigheternas rutiner för att hantera uppgifter om personer som har fått sekretessmarkering på grund av hot. Enligt utredningen finns det inte några större brister i de gällande författningarna, utan det är tillämpningen som brister. Det behövs därför inte några författningsändringar. Alla myndigheter bör dock enligt utredningen se över sina rutiner för hanteringen av dessa uppgifter.

Folkbokföringsutredningens förslag bereds inom Regeringskansliet (Finansdepartementet).

Insynsutredningen har utrett ett antal frågor om insyn och sekretess inom vissa delar av rättsväsendet. I utredningens slutbetänkande, *Partinsyn* enligt rättegångsbalken (SOU 2010:14), behandlas bl.a. övergripande frågor om hur långt en misstänkt, en åtalads respektive dömd persons rätt till insyn i förundersökningsmaterialet och annat utredningsmaterial bör vara. När det gäller misstänkta insyn i förundersökningar hade utredningen i uppgift att särskilt uppmärksamma frågor om misstänkta insyns rätt i bl.a. uppgifter om informatörer och andra uppgiftskällor, uppgifter om verklig identitet bakom en kvalificerad skyddsidentitet samt adressuppgifter och telefonnummer till målsäganden och vittnen. Utredningens generella förslag om misstänkta insyn i förundersökningar innebär att det kommer att finnas möjligheter att hemlighålla uppgifter som kan röja informatörer och andra uppgiftskällor förutsatt att uppgifterna saknar betydelse som underlag för ställningstagandet i åtalsfrågan eller för den misstänktes försvar. Den föreslagna generella regleringen innebär vidare att uppgifter om den verkliga identiteten hos en person med kvalificerad skyddsidentitet kan hållas hemliga för den misstänkte. Enligt gällande rätt har inte den misstänkte någon ovillkorlig rätt att få kännedom om sekretessbelagda kontaktuppgifter, som adresser och telefonnummer, till målsägande och vittnen. Bara om uppgiften har betydelse för brottutredningen är rätten ovillkorlig. Utredningen anser inte att det bör göras någon begränsning i det avseendet och föreslår därför inte någon särreglering för dessa kontaktuppgifter. Däremot anser utredningen att det behövs ett förstärkt skydd för informatörer och andra uppgiftskällor mot att bli röjda genom vittnesförhör

i domstol. Utredningen föreslår därför att ett frågeförbud införs i 36 kap. rättegångsbalken när det gäller sekretesskyddade uppgifter som kan röja en informatör eller annan uppgiftslämnarens identitet. Av rättssäkerhetsskäl föreslås det att frågeförbudet förses med vissa undantag.

Insynsutredningens förslag bereds inom Regeringskansliet.

I detta sammanhang bör det även nämnas att regeringen tidigare har aviserat att den kommer att lämna en proposition med förslag om skydd för enskildas identitet i domar och beslut. Den frågan bereds fortfarande i Regeringskansliet, och utskottet har fått information om att propositionen om detta kommer att kunna lämnas tidigast under hösten 2013.

Utskottets ställningstagande

Vittnesstödsverksamhet finns nu vid de flesta tingsrätter och hovrätter, och som framgår ovan har Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket i uppdrag att införa det vid samtliga domstolar. Utskottet noterar med tillfredsställelse att myndigheterna har tagit fram nationella riktlinjer för verksamheten. För att stödja unga brottsoffer och vittnen har många kommuner s.k. stödcentrum, vilket är positivt. Utskottet är däremot inte berett att ställa sig bakom förslaget om vittnesstöd i skolorna. Motion 2011/12: Ju359 (S) yrkande 21 bör avslås.

Som framgår ovan pågår det flera arbeten för att på olika sätt stärka skyddet för personuppgifter i vissa fall. Inom Finansdepartementet pågår för närvarande beredningen av Folkbokföringsutredningens förslag om att det särskilt ska registreras i folkbokföringen om en enskild eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld. Inom Justitiedepartementet bereder man Insynsutredningens förslag om att införa ett starkare skydd för informatörer och andra uppgiftskällor mot att bli röjda genom vittnesförhör i domstol. Till detta kommer det pågående arbetet inom Justitiedepartementet om skydd för enskildas identitet i domar och beslut. Regeringens ställningstagande i dessa ärenden bör inte föregripas av riksdagen, och utskottet avstyrker därför motion 2012/13:Ju276 (M).

Nämndemän

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett flertal motioner med förslag som gäller nämndemannasystemet, rekryteringen av nämndemän och ersättningen till nämndemän.

Jämför reservation 8 (MP).

Motionerna

I kommittémotion 2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 53–54 anförs det att regeringen borde *följa upp om höjningen av nämndemännens ersättning* från 2006 har fått någon effekt. Motionärerna vill också ha en översyn av om reglerna om *tillsättning och entledigande* av nämndemän borde skärpas för att tydliggöra att personer med extrema åsikter inte ska vara domare. Liknande yrkanden finns i kommittémotion 2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 52–53.

I motion 2012/13:Ju377 av Christer Engelhardt m.fl. (S) påpekas det att nämndemännens arvodesregler och de långa resvägarna till tjänstgöringen riskerar att motverka en *förnyring och breddning* av nämndemannakåren. Ett liknande yrkande finns i motion 2011/12:Ju377 av Christer Engelhardt m.fl. (S).

I motion 2012/13:Ju253 av Tomas Eneroth m.fl. (S) begärs en översyn av *ersättningen* för nämndemän. I motionen framhålls också att *nämndemännens förutsättningar* för inställelse och tjänstgöring måste ses över och förbättras för att underlätta för förvärvsarbetande personer att ta uppdrag som nämndemän. Ett liknande yrkande finns i motion 2011/12:Ju213 av Tomas Eneroth (S).

I motion 2011/12:Ju226 av Kurt Kvarnström och Carin Runeson (båda S) begärs det en översyn av *nämndemännens villkor*.

I motion 2011/12:Ju414 av Ulf Holm m.fl. (MP) föreslås det att *nämndemännens ersättning* ska höjas för att göra uppdraget mer attraktivt.

I motion 2012/13:Ju351 av Johnny Skalin (SD) föreslås det att dagens nämndemannasystem ersätts av en *allmän och oberoende jury* i kombination med juristdomare.

I motion 2012/13:Ju317 av Maria Abrahamsson (M) anförs det att *nämndemännens inflytande över rättskipningen* måste minska. Motionären begär en omprövning av om nämndemannasystemet alls ska finnas kvar. Även i motion 2011/12:Ju312 av Maria Abrahamsson (M) begärs det en *översyn av nämndemannasystemet*.

I motion 2011/12:Ju278 av Stefan Caplan (M) begärs det att *rekryteringen av nämndemän* ses över så att det inte uteslutande är politiker som sitter som nämndemän.

Bakgrund

Allmänt om nämndemannainstitutet

Nämndemän medverkar i olika måltyper i både allmänna domstolar och allmänna förvaltningsdomstolar. I tingsrätt och hovrätt deltar nämndemän i avgörandet av flertalet brottmål (se 1 kap. 3 b § och 2 kap. 4 § rättegångsbalken, förkortad RB). Vidare ingår nämndemän i rätten när sådana domstolar avgör familjerättsliga tvistemål med fullsuttent rätt (se 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken och 20 kap. 1 § föräldrabalken). I de allmänna förvaltningsdomstolarna deltar nämndemän som huvudregel när

förvaltningsrätt avgör mål (se 17 § lagen [1971:289] om allmänna förvaltningsdomstolar). I kammarrätt däremot medverkar nämndemän endast om det är särskilt föreskrivet (se 12 § nämnda lag).

Nämndemän i tingsrätt utses genom val av kommunfullmäktige (4 kap. 7 § första stycket RB). Val av nämndemän i hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt förrättas av landstingsfullmäktige (4 kap. 7 § andra stycket RB och 19 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar). Valbar till nämndeman är varje svensk medborgare som är folkbokförd i en kommun eller i ett län, eller den del därav som hör till domstolens domkrets, och som inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Den som är t.ex. lagfaren domare, anställd vid domstol eller Skatteverket, åklagare, polisman eller advokat får inte vara nämndeman (4 kap. 6 § RB och 20 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar).

Nämndemannakårens sammansättning

Det har återkommande riktats kritik mot nämndemannakårens representativitet i förhållande till befolkningsstrukturen i Sverige. Kritiken har bl.a. gällt att det finns för få unga personer och för få personer med utländsk bakgrund bland nämndemännen. För att skapa en mer allsidig sammansättning av nämndemannakåren gjordes 2006 vissa ändringar i reglerna om val av nämndemän (prop. 2005/06:180 Ett stärkt nämndemannainstitut, bet. 2005/06:JuU32). Tidigare skulle valförsamlingen vid val av nämndemän eftersträva att nämndemannakåren fick en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke. Genom lagändringen 2006 utvidgades denna målsättningsregel, och hänsyn till representativiteten ska nu också omfatta etnisk bakgrund (se 4 kap. 7 § RB och 19 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar). Samtidigt infördes i de nämnda paragraferna en regel som säger att valförsamlingen, om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning, bör välja de personer som inte tidigare har tjänstgjort som nämndemän eller som har tjänstgjort kortast tid. Syftet med detta var att få nämndemannauppdragen att cirkulera bland medborgarna (a. prop. s. 29–30).

Inför 2006 och 2010 års nämndemannaval genomförde Domstolsverket särskilda informationsinsatser för att skapa en mer allsidig sammansättning inom nämndemannakåren. Efter 2006 års val fick Domstolsverket i uppdrag att kartlägga kårens sammansättning. Samtidigt utvärderades det om målsättningarna med ändringarna hade uppnåtts när det gäller kårens åldersmässiga sammansättning, etniska representativitet och representativitet i förhållande till befolkningen i stort. Uppdraget redovisades i november 2007 (DV-rapport 2007:2). Kartläggningen visade att könsfördelningen fortfarande var helt jämn. Andelen nämndemän med utländsk bakgrund hade förbättrats sedan förra mandatperioden och överensstämde i stort sett med kontrollgruppen. Däremot var åldersfördelningen, trots en viss förbättring, fortfarande ojämn med en kraftig överrepresentation av äldre nämndemän.

Nämndemännens ersättning

Reglerna om ersättning till nämndemän finns i förordningen (1982:814) om ersättning till nämndemän och vissa andra uppdragstagare inom domstolsväsendet m.m. De nu gällande ersättningsreglerna trädde i kraft i januari 2007. Då infördes bl.a. bestämmelser om halvdagsersättning. Tidigare betalades det ut heldagsersättning oavsett sammanträdestid. Av 2 § förordningen framgår att nämndemän i tingsrätter, förvaltningsrätter, hovrätter och kammarrätter samt jurymän i tryckfrihetsmål får ett arvode för sammanträde om 500 kr per dag. Den som under en sammanträdesdag har tjänstgjort under kortare tid än tre timmar får ett arvode om 250 kr. Nämndemän i förvaltningsrätterna och kammarrätterna har därutöver rätt till ett arvode för förberedelsearbete om 300 kr per dag. Nämndemän har vidare rätt till ersättning för inkomstförlust som uppkommer på grund av uppdraget. Vidare kan reseersättning, traktamente och skälig ersättning för kostnader för barn tillsyn betalas ut.

Pågående utrednings- och beredningsarbete

Det pågår för närvarande en *översyn av nämndemannasystemet*. På uppdrag av regeringen ska en särskild utredare överväga åtgärder för att skapa ett modernt nämndemannasystem som även i framtiden kan bidra till att upprätthålla allmänhetens förtroende för domstolarna. I uppdraget ingår att överväga åtgärder för att reformera rekryteringsförfarandet, säkerställa att de som tjänstgör som nämndemän är lämpliga för uppdraget, skapa moderna tjänstgörings- och ersättningsvillkor, förbättra grundutbildningen och göra nämndemännens medverkan i domstolarna mer ändamålsenlig. Uppdraget ska redovisas senast den 28 juni 2013 (dir. 2012:51).

Straffprocessutredningens pågående uppdrag att se över brottmålsprocessen innefattar bl.a. att överväga frågan om hur rätten i olika situationer bör vara sammansatt. Enligt regeringens direktiv ska särskilt frågan om i vilka fall nämndemän bör medverka i brottmål övervägas. Straffprocessutredningen ska redovisa sitt uppdrag senast den 28 mars 2013 (dir. 2010:78, 2012:47).

Domarlagsutredningen har i betänkandet En reformerad domstolslagstiftning (SOU 2011:42) lämnat förslag till en ny lag om domstolar och domare. I anslutning till detta förslag har utredningen lämnat vissa följdförslag, bl.a. att bestämmelserna om nämndemän samlas i en särskild lag om nämndemän. Syftet med förslagen är att åstadkomma ett regelverk som är enkelt och tydligt. Domarlagsutredningens förslag bereds inom Regeringskansliet.

Tidigare utskottsbehandling

Justitieutskottet har flera gånger tidigare behandlat motionsyrkanden om nämndemannasystemet, rekryteringen av nämndemän och ersättningen till nämndemän, senast i betänkande 2010/11:JuU9 (s. 20–23). Utskottet vid-

höll då sina tidigare uttalanden om vikten av att nämndemannakåren så långt det är möjligt speglar Sveriges befolkning. Med hänvisning till pågående beredningsarbeten inom Regeringskansliet och Domstolsverkets särskilda informationsinsatser för att bredda rekryteringen av nämndemän avstyrkte utskottet samtliga motioner. Riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2010/11:66).

Utskottets ställningstagande

Som framgår ovan pågår det för närvarande en bred översyn av nämndemannasystemet. Översynen omfattar många av de problemområden som motionärerna pekar på, bl.a. frågor om rekrytering av nämndemän samt nämndemännens grundutbildning och ersättningsvillkor. Till detta kommer Straffprocessutredningens pågående uppdrag att överväga i vilka fall nämndemän bör medverka i brottmål och Domarlagsutredningens förslag att samla alla regler om nämndemän i en särskild lag. I avvaktan på vad dessa utredningar resulterar i bör inte riksdagen göra något tillkännagivande om nämndemän. Utskottet avstyrker därför samtliga motioner i detta avsnitt, dvs. motionerna 2011/12:Ju213 (S), 2011/12:Ju226 (S), 2011/12:Ju278 (M), 2011/12:Ju312 (M), 2011/12:Ju359 (S) yrkandena 52–53, 2011/12:Ju377 (S), 2011/12:Ju414 (MP), 2012/13:Ju253 (S), 2012/13:Ju351 (SD), 2012/13:Ju373 (S) yrkandena 53–54, 2012/13:Ju377 (S), 2012/13:Ju317 (M).

Rättshjälp

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår tre motioner om rättshjälp i vissa typer av ärenden.

Jämför reservation 9 (S, V).

Motionerna

I motion 2012/13:Ju357 av Kurt Kvarnström och Roza Güclü Hedin (båda S) föreslås det en uppföljning av de förändringar som har gjorts i rätten till rättshjälp vid skadereglering i syfte att bedöma om reglerna bör ändras. Samma yrkande finns även i motion 2011/12:Ju228 av Kurt Kvarnström och Roza Güclü Hedin (båda S).

I motion 2011/12:MJ299 av Anders Åkesson och Kenneth Johansson (båda C) yrkande 4 föreslås det att rättshjälpen utvidgas till att omfatta enskilda personers förhandlingar med statens affärsverk eller bolag när det gäller infrastruktursatningar inom främst elkraftöverföring.

Bakgrund

Rättshjälpslagen

Rättshjälpslagen (1996:1619) har till syfte att fungera som ett yttersta skyddsnät för den som inte kan få rättsligt bistånd på annat sätt.

Rättshjälp får beviljas i en rättslig angelägenhet om vissa förutsättningar är uppfyllda (2 §). Uttrycket rättslig angelägenhet markerar att rättshjälp inte begränsas till ärenden som handläggs inför domstolar eller andra myndigheter. Rättshjälp kan alltså ges även i utomprocessuella angelägenheter.

En grundläggande förutsättning för att rättshjälp ska beviljas är att den rättssökande behöver juridiskt biträde och att detta behov inte kan tillgodoses på något annat sätt (7 §). Som en allmän förutsättning gäller vidare att det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde samt omständigheterna i övrigt (8 §).

Rättshjälpen är subsidiär till rättsskyddet i privata försäkringar. Det innebär att den som har en rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd inte får beviljas rättshjälp (9 § första stycket). Den som inte har något rättsskydd, men som borde ha haft det med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller till sina personliga och ekonomiska förhållanden, får beviljas rättshjälp endast om det finns särskilda skäl (9 § andra stycket).

Rättshjälp får inte beviljas personer vilkas ekonomiska underlag överstiger 260 000 kronor (6 §). Med ekonomiskt underlag avses den rättssökandes beräknade årsinkomst efter att hänsyn har tagits till underhållsskyldighet, förmögenhetsförhållanden och skuldsättning (38 §).

I 10–13 §§ rättshjälpslagen finns det föreskrifter om vissa begränsningar i rätten till rättshjälp. Enligt dessa bestämmelser får rättshjälp bl.a. inte beviljas i en angelägenhet som rör trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen eller som rör skadestånd som ska betalas från en ansvarsförsäkring. Rättshjälp får dock beviljas i en sådan angelägenhet om ett mål eller ärende har inletts vid domstol eller enbart rör annan skada än personskada.

Utvärdering av rättshjälpslagen

Regeringen gav 2007 Domstolsverket i uppdrag att utvärdera rättshjälpslagen. Syftet med utvärderingen var att skapa ett underlag för ställningstaganden till eventuella förändringar av rättshjälpssystemet. Särskilt avseende skulle fästas vid de effekter som regelverket har för de rättssökande. I utvärderingen skulle bl.a. rättshjälp i familjemål och den statliga rättshjälpens förhållande till privata rättsskyddsförsäkringar uppmärksammas särskilt.

Uppdraget redovisades i mars 2009 (DV-rapport 2009:2). Domstolsverket har i rapporten bl.a. föreslagit att småföretagare ska ha rätt till rättshjälp i större omfattning än vad som gäller i dag och att Försäkringskassan

ska få i uppdrag att hjälpa föräldrar med beräkningen av underhållsbidrag. Vidare har verket föreslagit att kravet på särskilda skäl i angelägenhet som rör underhåll till barn tas bort. Rapporten bereds inom Regeringskansliet.

Tidigare utskottsbehandling

Utskottet har flera gånger tidigare behandlat motionsyrkanden om rättshjälpslagen, senast i betänkande 2010/11:JuU9 (s. 6–7). Liksom tidigare avstyrkte utskottet då samtliga motionsyrkanden med hänvisning till att regeringens beredning av DV-rapport 2009:2 inte borde föregripas. Riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2010/11:66).

Utskottets ställningstagande

Domstolsverket har utvärderat rättshjälpslagen och lämnat vissa förslag till förändringar i lagstiftningen. Förslaget bereds inom Regeringskansliet, och utskottet anser fortfarande att den beredningen inte bör föregripas. Utskottet avstyrker motionerna 2012/13:Ju357 (S), 2011/12:Ju228 (S) och 2011/12: MJ299 (C).

Tillsynen över advokater

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion med förslag om att inrätta en oberoende disciplinnämnd för granskning av advokater.

Motionen

I motion 2011/12:Ju207 av Susanne Eberstein (S) föreslås det att en oberoende disciplinnämnd ska inrättas för granskning av advokater.

Bakgrund

Reglerna om advokater finns i 8 kap. rättegångsbalken. Tillsynen över advokatväsendet utövas av Sveriges advokatsamfundets styrelse och disciplinnämnd (6 §).

Alla advokater ska i sin verksamhet iaktta god advokatsed, och vad som är god advokatsed avgörs av Advokatsamfundets disciplinnämnd. Disciplinnämnden består av elva ledamöter, varav tre utses av regeringen (offentliga representanter). Om disciplinnämnden finner att en advokat har agerat i strid med god advokatsed beslutar nämnden att tilldela advokaten en disciplinär påföljd. Påföljderna är erinran, varning (som kan kombineras med en straffavgift på lägst 1 000 och högst 50 000 kronor) och uteslutning (7 §). En advokat som blir utesluten ur samfundet kan överklaga beslutet hos Högsta domstolen (8 §).

Justitiekanslern (JK) får del av alla beslut i disciplinärenden från Advokatsamfundet och har också möjlighet att överklaga besluten (8 §). På JK:s webbplats anges att det är i mer principiella frågor som JK kan ha anledning att överklaga ett sådant beslut. En enskild som vänder sig till JK med anledning av ett beslut i ett advokatärende kan alltså inte få hjälp med att få beslutet omprövat.

Tillsynen över advokatväsendet behandlades i betänkandet Tillsyn över advokater m.m. (SOU 1999:31). I betänkandet föreslogs det bl.a. att JK:s tillsynsfunktion skulle upphöra samt att advokater och anmälare skulle få rätt att överklaga disciplinnämndens beslut till Svea hovrätt. Förslagen ledde inte till någon åtgärd från regeringens sida.

I betänkandet Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol (SOU 2010:44) föreslås förändringar som syftar till att ge domstolarna bättre förutsättningar att avgöra samtliga mål inom rimlig tid och med hög kvalitet. Enligt utredningen kan det ifrågasättas om det är ändamålsenligt att beslut som fattats av Sveriges advokatsamfunds disciplinnämnd och styrelse i inträdes- och disciplinärenden överklagas direkt till Högsta domstolen. Före en eventuell förändring av den nuvarande ordningen rekommenderar utredningen dock en fördjupad utredning och konsekvensanalys.

I en framställning till regeringen som är daterad i januari 2010 förordar Sveriges advokatsamfund att inträdes- och disciplinärenden även i fortsättningen ska överklagas till Högsta domstolen. I framställningen lämnar samfundet också förslag om vilka disciplinbeslut som ska kunna överklagas och av vem (dnr Ju2010/787/DOM).

I en framställning till regeringen som är daterad i oktober 2011 begär Advokatsamfundet en utvidgning av möjligheterna att utesluta en advokat ur samfundet om han eller hon har gjort sig skyldig till brott (dnr Ju2011/7054/DOM).

Målutredningens betänkande och Advokatsamfundets framställningar bereds i Regeringskansliet (Justitiedepartementet).

Utskottet har tidigare behandlat och avstyrkt motioner om tillsynen över advokater, senast i betänkande 2008/09:JuU24 (s. 12–13). Utskottet konstaterade då att tillsynsfrågan hade behandlats i ett utredningsbetänkande, och enligt utskottet hade det inte framkommit något som gav anledning till en ny utredning.

Utskottets ställningstagande

Tillsynen över advokater har tidigare behandlats i en statlig utredning som inte ledde till någon åtgärd, och just nu bereder man i Regeringskansliet flera olika förslag som har att göra med tillsynen. Riksdagen bör enligt utskottet inte föregripa beredningen av dessa ärenden med ett tillkännagivande. Motion 2011/12:Ju207 (S) avstyrks därför.

Motioner som bereds förenklat

I betänkandet behandlas motionsförslag som rör samma eller i huvudsak samma frågor som utskottet har behandlat tidigare under valperioden, se förslagspunkt 16. Detta gjordes i betänkande 2010/11:JuU9. Riksdagen avtog i enlighet med utskottets förslag motionsyrkandena. Utskottet avstyrker de nu aktuella motionsyrkandena med hänvisning till detta.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Telefonavlyssning vid vapenbrott, punkt 1 (S, SD)

av Kerstin Haglö (S), Christer Adelsbo (S), Arhe Hamednaca (S), Richard Jomshof (SD), Mattias Jonsson (S), Christina Oskarsson (S) och Annika Duån (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 18.

Ställningstagande

Under de senaste åren har det förekommit flera kriminella uppgörelser med skjutvapen och dödlig utgång. Enligt en rapport från Brottsförebyggande rådet har det dödliga våld som kan hänföras till kriminella konflikter ökat med drygt 50 procent sedan 1990-talet.

Alliansregeringen har inte tagit den beskrivna utvecklingen på tillräckligt stort allvar. Till följd av regeringens passivitet och otydlighet har behovet av en skärpt vapenlagstiftning inte utretts i rätt tid och på rätt sätt. Det behövs en fokusförändring i svensk vapenlagstiftning, från kontroll av legala vapen till bekämpning av illegala vapen. Ett led i detta är att göra det möjligt för de brottsbekämpande myndigheterna att använda s.k. telefonavlyssning i utredningar om grova vapenbrott.

Regeringen bör snarast möjligt återkomma till riksdagen med ett förslag som tillgodoser detta.

2. Hemliga tvångsmedel vid organiserad brottslighet, punkt 2 (SD)

av Richard Jomshof (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 2 och 2012/13:Ju289 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD).

Ställningstagande

Hemliga tvångsmedel är nödvändiga och effektiva verktyg för att de brottsbekämpande myndigheterna ska kunna komma åt grov brottslighet i allmänhet och organiserad brottslighet i synnerhet. Av olika anledningar, inte minst av integritetsskäl, är användningen starkt reglerad. Myndigheternas användning av den information som har samlats in med hjälp av hemliga tvångsmedel är också reglerad, t.ex. när det gäller användningen av s.k. överskottsinformation.

Tyvär är dagens reglering kring de hemliga tvångsmedlen alltför snäv, vilket leder till att verktygen inte kan användas på ett effektivt sätt mot organiserad brottslighet. Tillstånd att använda hemliga tvångsmedel lämnas huvudsakligen för utredningar om narkotikabrott.

Jag anser att lagstiftningen bör ändras så att det blir lättare än i dag att använda hemliga tvångsmedel vid misstanke om organiserad brottslighet (deltagande i kriminell organisation, s.k. DIKO-brott). I utredningar om sådan brottslighet bör hemliga tvångsmedel få användas utan krav på straff, straffvärde, misstankegrad eller vikt för utredningen. Vidare bör myndigheterna ha rätt att använda all överskottsinformation i den typen av ärenden.

Med dessa åtgärder skulle de brottsbekämpande myndigheterna få större möjligheter att komma åt den organiserade brottsligheten.

3. Straffreduktion för medverkan i förundersökningen, punkt 3 (S)

av Kerstin Haglö (S), Christer Adelsbo (S), Arhe Hamednaca (S), Mattias Jonsson (S), Christina Oskarsson (S) och Annika Duån (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 38 och 2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 25.

Ställningstagande

Vi anser att fler brott än i dag måste klaras upp på ett mer effektivt sätt. Stora, komplicerade mål som pågår i årtal är ett problem för både rättssäkerheten och effektiviteten. En bidragande orsak till problemet är att det

kan vara svårt att förstå människor att vittna eller på annat sätt bidra i en brottsutredning. Vi menar att personer som medverkar till att utreda brott som de själva är inblandade i bör kunna få straffreduktion. Att på så sätt uppmuntra misstänkta personer att samarbeta med myndigheterna skulle öka effektiviteten i rättsprocessen och därmed gynna samhället i stort.

4. Kronvitnessystem, punkt 4 (SD)

av Richard Jomshof (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkande 10.

Ställningstagande

Jag anser att ett restriktivt system med s.k. kronvittnen bör införas för utredningar om organiserad brottslighet (deltagande i kriminell organisation, s.k. DIKO-brott). Kronvittnen ska främst användas för att få fram konkreta och kontrollerbara bevis, t.ex. uppgifter om var ett mordvapen har gömts eller när en narkotikaaffär kommer att ske.

I flera europeiska länder, bl.a. i Danmark och Norge, tillämpas ett system med kronvittnen. En invändning som brukar anföras mot systemet är att bevisvärdet av kronvittnets uppgifter kan ifrågasättas eftersom det kan finnas ett incitament att skaffa sig fördelar genom falska vittnesmål. Jag godtar dock inte detta argument fullt ut eftersom ett kronvittne samtidigt utsätter sig för risken att drabbas av hot från den kriminella organisationen. Det kan gå så långt att han eller hon inte kan leva ett normalt liv i fortsättningen. Dessutom kan kronvittnets uppgifter bidra till att hans eller hennes egen delaktighet i brott avslöjas.

Ett kronvittne ska få två fördelar. För det första ska han eller hon få strafflindring om de lämnade uppgifterna har lett till verifierbara resultat. Strafflindring bör dock inte medges per automatik. Vid t.ex. vålds- och sexualbrott kan skälen för brottsoffrets upprättelse väga tyngre än intresset av strafflindring för kronvittnet.

För det andra ska kronvittnet få ingå i polisens personskyddsprogram. Han eller hon ska inom rimliga gränser få ekonomisk ersättning för att kunna etablera sig på en ny ort och för eventuella inkomstbortfall som samarbetet med rättsväsendet har medfört.

5. Beslag och förverkande, punkt 5 (SD)

av Richard Jomshof (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD) yrkandena 8 och 9.

Ställningstagande

Jag anser att lagstiftningen om förverkande är alltför restriktiv. När någon fälls för ett brott som ingår i organiserad brottslighet (deltagande i kriminell organisation, s.k. DIKO-brott) bör hans eller hennes samtliga tillgångar tas i beslag och undersökas. Den dömda ska sedan endast få behålla de tillgångar som han eller hon har en godtagbar förklaring till hur de har införskaffats. Övriga tillgångar ska förverkas. Detsamma gäller sådana tillgångar som ägs av någon annan men som används av den dömda personen. Beslag och förverkande är inte tänkt att drabba vanliga medborgare, utan ska kraftfullt markera för grova brottslingar att brott inte lönar sig.

Det föreslagna förfarandet är nödvändigt för att rättsväsendet ska kunna agera mot grovt kriminella personer som gör stora vinster på en kriminell livsstil. Med nuvarande regler ligger dessa personer steget före rättvisan.

6. Effektivisering av domstolarnas arbete, punkt 7 (S)

av Kerstin Haglö (S), Christer Adelsbo (S), Arhe Hamednaca (S), Mattias Jonsson (S), Christina Oskarsson (S) och Annika Duån (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 40–42 och 2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 56.

Ställningstagande

Det finns skäl att fundera på hur domstolsförfarandet kan effektiviseras på olika sätt med bibehållen rättssäkerhet. Den tidigare socialdemokratiska regeringen tillsatte en utredning vars förslag redovisats i betänkandet Alternativ tvistlösning (SOU 2007:26). I betänkandet finns det bl.a. förslag om två nya alternativa frivilliga förfaranden för prövning av dispositiva tviste-

mål. Det handlar dels om snabbbrättegångar där målet ska vara avgjort inom tre månader, dels om ett förfarande med förhandsbeslut. Dessa förfaranden skulle kunna fungera som ett snabbare och billigare alternativ till den traditionella tvistemålsprocessen. Vi anser att det är viktigt att regeringen går vidare med dessa förslag. En pilotverksamhet skulle kunna ske på vissa domstolar.

Ytterligare en åtgärd som regeringen borde överväga är att införa krav på parterna i civilmål att skicka in ett sammandrag i förväg. Detta skulle kunna innebära stora tidsvinster eftersom sakframställningen i dag är muntlig och sker vid huvudförhandlingen. Vi anser dessutom att tingsrättens sammansättning vid huvudförhandlingar i tvistemål borde minska från tre till en domare. Antalet domare borde kunna utökas till två om det finns särskilda skäl. Vidare bör det bli svårare för advokater att beviljas anstånd. Upprepade anstånd leder till att processerna drar ut på tiden, vilket blir kostsamt för samhället.

7. Vittnesstöd i skolan, punkt 11 (S, V)

av Kerstin Haglö (S), Christer Adelsbo (S), Arhe Hamednaca (S), Mattias Jonsson (S), Christina Oskarsson (S), Marianne Berg (V) och Annika Duån (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 11 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion 2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkande 21.

Ställningstagande

Barn och ungdomar är utsatta som vittnen, särskilt om brottet har begåtts av en kamrat eller någon annan som t.ex. går i samma skola. Uttalade eller outtalade hot skrämmer unga vittnen till tystnad, och situationen kan bli mycket obehaglig för den som har anmält ett brott eller som vill vittna om något.

Vi anser att det är viktigt att skydda och stötta barn och ungdomar som har varit med om att förhindra, anmäla eller vittna om ett brott. Vittnesstöd finns utbyggt vid domstolarna i hela landet, och där finns det även videoteknik som kan minimera kontakten mellan vittnet och gärningsmannen. I skolorna saknas emellertid ofta stöd och skydd. Regeringen borde låta utreda hur ett vittnesstöd i skolorna skulle kunna se ut.

8. Nämndemän, punkt 13 (MP)

av Agneta Börjesson (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 13 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motion

2011/12:Ju414 av Ulf Holm m.fl. (MP) och

bifaller delvis motionerna

2011/12:Ju213 av Tomas Eneroth (S),

2011/12:Ju226 av Kurt Kvarnström och Carin Runeson (båda S),

2011/12:Ju278 av Stefan Caplan (M),

2011/12:Ju312 av Maria Abrahamsson (M),

2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 52 och 53,

2011/12:Ju377 av Christer Engelhardt m.fl. (S),

2012/13:Ju253 av Tomas Eneroth m.fl. (S),

2012/13:Ju317 av Maria Abrahamsson (M),

2012/13:Ju351 av Johnny Skalin (SD),

2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S) yrkandena 53 och 54 samt

2012/13:Ju377 av Christer Engelhardt m.fl. (S).

Ställningstagande

Att vara nämndeman är ett viktigt uppdrag. Nämndemännen ökar insynen i domstolarnas verksamhet, och kopplingen mellan dömandet och det allmänna rättsmedvetandet kan upprätthållas. Jag anser att nämndemännen ska vara kvar i den omfattning som finns i dag. Nämndemannakårens sammansättning är tänkt att spegla befolkningen. Så är dock inte fallet i dag, och det är framför allt svårt att rekrytera yngre och medelålders personer till uppdragen. Enligt uppgift från Domstolsverket var nämndemännens medelålder i juli 2010 nästan 60 år. En bidragande orsak till att det är svårt att rekrytera yngre och medelålders personer är den låga ersättningen. Vidare borde systemet i högre grad ta hänsyn till studenternas förhållanden, t.ex. genom att kompensera den som har tvingats förlänga sin studietid på grund av att han eller hon har tjänstgjort som nämndeman. Även en s.k. rotationsprincip för nämndemän bör övervägas. Jag bejarar också införandet av en s.k. fri kvot, vilket skulle öppna upp för andra än politiska partier att nominera nämndemän.

9. Rättshjälp, punkt 14 (S, V)

av Kerstin Haglö (S), Christer Adelsbo (S), Arhe Hamednaca (S), Mattias Jonsson (S), Christina Oskarsson (S), Marianne Berg (V) och Annika Duån (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen. Därmed bifaller riksdagen motionerna

2011/12:Ju228 av Kurt Kvarnström och Roza Güclü Hedin (båda S) och

2012/13:Ju357 av Kurt Kvarnström och Roza Güclü Hedin (båda S) samt avslår motion

2011/12:MJ299 av Anders Åkesson och Kenneth Johansson (båda C) yrkande 4.

Ställningstagande

Sedan 1997 är den statliga rättshjälpen subsidiär till rättsskyddet i hem- och villaförsäkringar och andra privata rättsskydds-försäkringar. Rättshjälp saknas för de personskadade, dvs. personer som skadats i trafiken, inom vården, genom brottsliga handlingar, halkolyckor, olyckfallshändelser, arbetsskador m.m.

Försäkringarnas rättsskydd är beloppsmässigt begränsat till nackdel för de personskadade. Detta innebär att den som ger sig in i en tvist riskerar att hamna i en skuldfälla, vilket försäkringsbolagen högst sannolikt är införstådda med.

Vi föreslår en översyn av de beskrivna förhållandena för att utreda om rättshjälpsreglerna behöver ändras när det gäller skadereglering.

Särskilt yttrande

Särskilt yttrande (S, MP, SD, V)

Kerstin Haglö (S), Christer Adelsbo (S), Arhe Hamednaca (S), Richard Jomshof (SD), Mattias Jonsson (S), Christina Oskarsson (S), Agneta Börjesson (MP), Marianne Berg (V) och Annika Duån (S) anför:

Utskottet har efter förenklad motionsberedning avstyrkt vissa motionsförslag. När det gäller dessa förslag hänvisar vi till de ställningstaganden som gjorts av företrädare för våra respektive partier i motsvarande frågor i betänkande 2010/11:JuU9. Vi vidhåller de synpunkter som förts fram där, men avstår från att på nytt ge uttryck för avvikande uppfattningar i en reservation.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2011

2011/12:Ju207 av Susanne Eberstein (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om inrättande av en disciplinnämnd för Advokatsamfundet.

2011/12:Ju208 av Susanne Eberstein (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om allmän rättshjälp vid bodelning.

2011/12:Ju213 av Tomas Eneroth (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av ersättningsvillkoren för nämndemän.

2011/12:Ju215 av Kerstin Nilsson (S):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över lagar och förordningar samt effektiviteten i domstolsarbetet så att åtalade infinner sig vid domstolsförhandlingar.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en domstol ska kunna hålla huvudförhandling och utdöma straff när den åtalade uteblir eller är frånvarande.

2011/12:Ju226 av Kurt Kvarnström och Carin Runeson (båda S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om översyn av nämndemännens villkor.

2011/12:Ju228 av Kurt Kvarnström och Roza Güclü Hedin (båda S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om hjälp vid skadereglering.

2011/12:Ju229 av Maria Abrahamsson (M):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en försöksverksamhet med tv-sända rättegångar.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att avskaffa det generella fotograferingsförbudet i våra domstolar.

2011/12:Ju278 av Stefan Caplan (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av nämndemannarekryteringen.

2011/12:Ju284 av Louise Malmström och Johan Löfstrand (båda S):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda möjligheten att få vittna anonymt.

2011/12:Ju285 av Ann-Christin Ahlberg (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att man ska se över möjligheten att söka allmän rättshjälp vid bodelning.

2011/12:Ju300 av Andreas Norlén och Finn Bengtsson (båda M):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av möjligheterna att använda hemliga tvångsmedel vid brotten mened och övergrepp i rättsak.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av möjligheterna att använda hemlig teleavlyssning även då den misstänktes identitet inte är känd av de rättsvårdande myndigheterna.

2011/12:Ju302 av Andreas Norlén m.fl. (M):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av rättssäkerheten för parterna i skiljeförfaranden.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av reglerna om avläggande av ed och sanningsförsäkran i samband med skiljeförfaranden.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av reglerna om kostnaderna för skiljeförfaranden.

2011/12:Ju312 av Maria Abrahamsson (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av nämndemannasystemet.

2011/12:Ju343 av Catharina Bråkenhielm (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över lagen om rättshjälp.

2011/12:Ju359 av Morgan Johansson m.fl. (S):

21. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om vittnesstöd i skolan.
38. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda straffreduktion för dem som medverkar i att klara upp brott som de själva är inblandade i.
39. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att använda förundersökningsbegränsning mer offensivt.
40. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att effektivisera domstolsförfarandet genom snabbrättegångar.
41. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att effektivisera domstolsförfarandet genom förhandsbeslut.
42. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att effektivisera domstolsförfarandet genom krav på att skicka in sammandrag i civilmål i förväg.
50. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över rättshjälpslagen.
52. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att följa upp nämndemannareformen.
53. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om skärpta regler för tillsättande och entledigande av nämndemän.

2011/12:Ju360 av Jennie Nilsson m.fl. (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över rättshjälpslagen så att den anpassas till dagens förhållanden när det gäller vårdnadstvister och liknande.

2011/12:Ju377 av Christer Engelhardt m.fl. (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ersättning för uppdraget som nämndeman.

2011/12:Ju414 av Ulf Holm m.fl. (MP):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag i linje med vad som anförs i motionen om ersättningen för nämndemän.

2011/12:MJ299 av Anders Åkesson och Kenneth Johansson (båda C):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att införa samhällelig rättshjälp till den enskilde vid förhandling med affärsverk eller -bolag.

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2012

2012/13:Ju232 av Lars-Arne Staxäng (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av möjligheten att ta fram starkare riktlinjer för att öppna våra domstolar mer än i dag.

2012/13:Ju234 av Robert Halef (KD):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillåta vittnen att, i vissa fall, avlägga sina vittnesmål anonymt i domstolsförhandlingar.

2012/13:Ju251 av Pyy Niemi (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över möjligheterna till ett stärkt konsumentskydd.

2012/13:Ju253 av Tomas Eneroth m.fl. (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av ersättningsvillkoren för nämndemän.

2012/13:Ju267 av Billy Gustafsson (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över möjligheten att söka allmän rättshjälp vid bodelningar.

2012/13:Ju276 av Metin Ataseven (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över förutsättningarna för att skydda vittnens personuppgifter såsom personnummer, adress och telefonnummer.

2012/13:Ju288 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ge Rikskriminalpolisen utökade befogenheter att använda hemliga tvångsmedel i DIKO-fall, dvs. fall som rör organiserad brottslighet.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att polisen ska få rätt att beslagta tillgångar utan krav på att gripa och frihetsberöva personen i fråga, om denna har skulder till kronofogden.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda möjligheten att polisen ska kunna beslagta tillgångar som är misstänkta på så sätt att de indikerar en kriminell livsstil snarare än en icke-kriminell livsstil för en person i samma ekonomiska livssituation.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att införa kronvitnesssystem.

2012/13:Ju289 av Jimmie Åkesson m.fl. (SD):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att rekvisiten för brottsbekämpande myndigheters tillgång till hemlig övervakning och avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig kameraövervakning, hemlig rumsavlyssning samt överskottsinformation ska lättas.

2012/13:Ju299 av Maria Abrahamsson (M):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en försöksverksamhet med tv-sända rättegångar.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att överväga att avskaffa det generella fotograferingsförbudet i våra domstolar.

2012/13:Ju317 av Maria Abrahamsson (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en omprövning av nämndemannasystemet.

2012/13:Ju342 av Anders Hansson (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att överväga att se över möjligheten att göra det straffbart att ljuga i en förundersökning.

2012/13:Ju351 av Johnny Skalin (SD):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att avskaffa systemet med politiskt tillsatta nämndemän till förmån för en allmän jury i kombination med jurister och domare samt att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett konkret förslag om hur detta kan verkställas.

2012/13:Ju357 av Kurt Kvarnström och Roza Güclü Hedin (båda S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om hjälp vid skadereglering.

2012/13:Ju373 av Morgan Johansson m.fl. (S):

18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att använda telefonavlyssning vid grovt vapenbrott och vissa narkotikabrott.
25. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om straffreduktion för den som hjälper till att utreda brott de är inblandade i.
53. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att se över regelverket för hur nämndemän utses och entledigas.
54. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att följa upp effekterna av förändringarna av den ekonomiska ersättningen för nämndemän.
56. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör se över om domstolsförfarandet kan effektiviseras med bibehållen rättssäkerhet.
57. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att rättshjälpslagen måste ses över så att den anpassas till dagens problem och behov.

2012/13:Ju377 av Christer Engelhardt m.fl. (S):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om uppdraget som nämndeman samt ersättning för detta.

2012/13:Ju389 av Edward Riedl (M):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av att överväga att se över rättsprocesserna kring misstänkta ekobrott i syfte att förkorta handläggandet av dessa processer.

BILAGA 2

Motionsyrkanden som avstyrks av utskottet i förslagspunkt 16

Motion	Motionärer	Yrkanden
16. Motioner som bereds förenklad		
2011/12:Ju208	Susanne Eberstein (S)	
2011/12:Ju229	Maria Abrahamsson (M)	1 och 2
2011/12:Ju284	Louise Malmström och Johan Löfstrand (båda S)	2
2011/12:Ju285	Ann-Christin Ahlberg (S)	
2011/12:Ju300	Andreas Norlén och Finn Bengtsson (båda M)	4 och 5
2011/12:Ju302	Andreas Norlén m.fl. (M)	1–3
2011/12:Ju343	Catharina Bråkenhielm (S)	
2011/12:Ju359	Morgan Johansson m.fl. (S)	39 och 50
2011/12:Ju360	Jennie Nilsson m.fl. (S)	
2012/13:Ju234	Robert Halef (KD)	
2012/13:Ju267	Billy Gustafsson (S)	
2012/13:Ju299	Maria Abrahamsson (M)	1 och 2
2012/13:Ju342	Anders Hansson (M)	
2012/13:Ju373	Morgan Johansson m.fl. (S)	57